

Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi (İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp.)

talebe yetiştirdi. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra kadılık mesleğine geçti. Önce Selânik kadısı oldu; sonra bilâd-ı erbaa kadılığı pâyesini elde etti. 1811'de elçilikle İran'a gitti; oradaki görevini liyakatle yapması sebebiyle II. Mahmud'un takdirini kazanarak kendisine önce Mekke, daha sonra İstanbul kadılığı pâyesi verildi. Kısa aralıklarla Anadolu kazaskerliği (1816) ve nakībüleşraflık (1818) görevlerine tayin edildi; ardından Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı.

Osmanlı Devleti'nin içerde ve dışarda karşılaştığı sıkıntılar ve özellikle isyan hareketleri üzerine toplanan meşveret meclisinde isabetli görüşleriyle padişahın dikkatini çekti ve 28 Mart 1821'de Halil Efendi'nin yerine şeyhülislâmlığa tayin edildi. Bir buçuk yıldan fazla süren meşihatinden sonra 10 Kasım 1822'de azledilerek dokuz ay kadar İzmit'te ikamete mecbur tutuldu. 6 Mart 1828'de, Mehmed Tâhir Efendi'nin yerine ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildi. Beş yıla yakın bir süre bu makamda kaldıktan sonra yaşlılığı sebebiyle 8 Şubat 1833'te görevinden ayrıldı. Aynı yılın ramazanında Kadir gecesi vefat etti; Topkapı dışında babasının yanına defnedildi.

Abdülvehhâb Efendi, şeyhülislâmlığı sırasında ilim erbabıyla devletin hak ve menfaatlerini koruyan bir kişi olarak tanınır. *Hulâsatü'l-bürhân fî itâati's-sultân* adında hadise dair bir risâlesi vardır (İstanbul 1247). Ayrıca hadis usulü ve kelâm ilmine dair çalışmaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Devhatü'l-meşâyih maa zeyl, s. 126-127; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 584-585; *Sicill-i Osmânî*, III, 405; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 643; *Osmanlı Müellifleri*, II, 57; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 1013; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 167, 189.

Mehmet İpşirli

ABDÜLVEHHÂB HALLÂF

(عبدالوهاب خلاف)

(1888-1956)

Mısırlı âlim ve hukukçu.

1888'de Kefrüzzeyyât'ta doğdu. Babasının adı Abdülvâhid'dir. 1915'te Ezher Üniversitesi'ne bağlı Medresetü'l-kazâi'ş-şer'î'yi bitirdi. Bir süre bu medresede müderris olarak çalıştıktan sonra hâkimlik, adliye müfettişliği ve mescidler müdürlüğü yaptı. 1936'da Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeliğine tayin edildi ve emekli oluncaya kadar bu görevini sürdürdü. Emekli olduktan sonra da fakültenin daveti üzerine yüksek lisans bölümünde ders vermeye devam etti. Aynı zamanda Arap Dil Akademisi'nin (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye) üyesi idi. Muhammed Abduh'un açtığı düşünce çığırının samimi bir taraftarı olarak taklide ve bid'atlara karşı çıkan Hallâf, öğretim üyeliği yaptığı kurumlarda verdiği derslerle aynı düşünceleri paylaşan birçok hukukçunun yetişmesine katkıda bulunmuştur.

Eserleri basılmış olup belli başlıları şunlardır: **1.** *ʿİlmü uṣûli'l-fıḳh*. İlk baskısı 1942'de Kahire'de yapılan eser daha sonra birçok defa basılmış olup Hüseyin Atay tarafından giriş bölümü ve bazı notlar eklenerek *İslâm Hukuk Felsefesi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Ankara 1973, 1985). **2.** *Ḫulâṣatü târîḫi't-teşrîʿi'l-İslâmî*. 1968'de Kuveyt'te sekizinci baskısı yapılan eseri, Talat Koçyiğit *İslâm Teşrii Tarihi* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Ankara 1970). Eser *ʿİlmü uṣûli'l-fıḳh*'ın bazı baskılarının son kısmında da yer almaktadır. **3.** *es-Siyâsetü'ş-şerʿiyye* (Kahire 1397/1977). Ezher Üniversitesi'nde okuttuğu ders notlarıdır. İslâm devletinin siyasî, hukukî ve malî yapısından, fertlerin hak ve hürriyetlerinden bahseder. **4.** *Aḥkâmü'l-vaḳf* (Kahire 1942). **5.** *el-Aḥvâlü'ş-şaḫṣiyye*. **6.** *Aḥkâmü'l-mevârîş*. **7.** *Meṣâdirü't-teşrîʿi'l-İslâmî fîmâ lâ naṣṣa fîh* (Kahire 1955). **8.** *el-İctihâd ve't-taḳlîd*. **9.** *Nûr mine'l-Ḳurʾâni'l-Kerîm* (Kahire 1948). **10.** *Nûrun ʿalâ nûr* (Kahire 1952). **11.** *el-İctihâd bi'r-reʾy* (Kahire 1950).

Abdülmün'im Hallâf

ABDÜLVEHHÂB es-SÂBÛNÎ

(عبدالوهاب الصابونى)

Abdülvehhâb b. Mustafâ b. İbrâhîm es-Sâbûnî el-Hemedânî

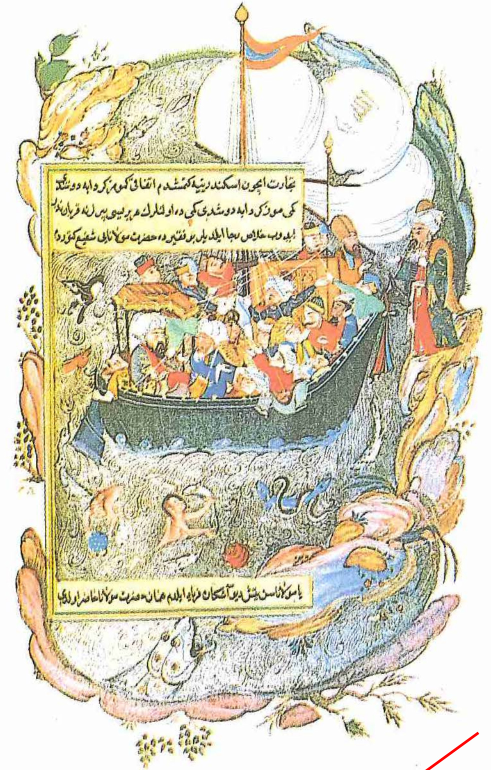
(ö. 954/1547)

Mevlevîlik tarihi bakımından kaynak kabul edilen *Şevâḳıbü'l-Menâḳıb*'ın müellifi.

Nisbesinden de anlaşılacağı üzere Hemedanlıdır ve bir Nakşî şeyhinin oğludur. Hayatı hakkında çok az bilgi vardır. Bazı kaynaklarda Abdülvehhâb b. Celâleddin Muhammed el-Hemedânî olarak da anılmaktadır. Sünnî olduğu için, Safevîler'den Şah I. Tahmasb'ın Hemedan'ı işgal etmesi üzerine önce Şam'a, oradan da Mısır'a gitti. Kahire Mevlevîhanesi'ne yerleşti. Eserini tamamladığı 947 (1540) yılında Kahire'de bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Medine'ye gitti ve orada vefat etti.

Kahire'de bulunduğu sırada mevlevîhanenin kütüphanesindeki, Ahmed Eflâkî'nin Mevlevîliğin ana kaynaklarından

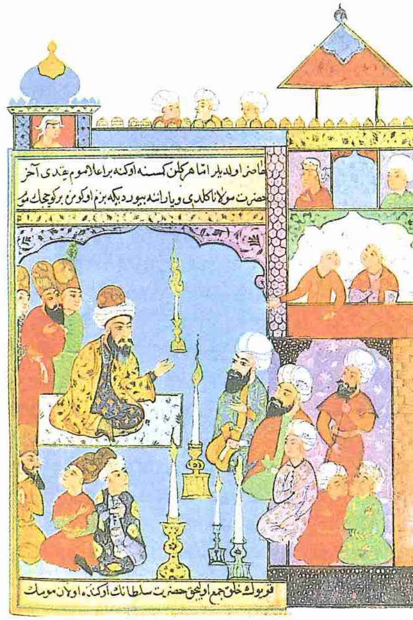
Abdülvehhâb es-Sâbûnî'nin *Şevâḳıbü'l-Menâḳıb* adlı eserinin Derviş Mahmud Dede tercümesinden bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, nr. 1068)

birincisi kabul edilen *Menâkıbü'l-ʿârifîn* adlı eseri üzerinde çalıştı. Şeriatın zâhirine aykırı bulduğu bazı kısımları çıkarıp yer yer yeni bilgiler ekleyerek ve özetleyerek *Şevâkıbü'l-Menâkıb* adıyla eseri Farsça olarak yeniden kaleme aldı. 1540 yılında tamamlanan eser bir mukaddime, her birine "zikr" adı verilen dokuz bölüm ile bir hâtimeden meydana gelmektedir. "Zikir"lerde sırasıyla Mevlevî ileri gelenlerinden Bahâeddin Veled, Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî, Selâhaddîn-i Zerkûb, Çelebi Hüsâmeddin, Sultan Bahâeddin, Çelebi Ârif, Şemseddin Emîr Çelebi hakkında bilgi verilmektedir. Çeşitli kütüphanelerde bulunan yazmaları arasında (bk. Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 1540; Nâfiz Paşa, nr. 1130), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki (Emanet Hazinesi, nr. 1194) nüsha 985'te (1577) istinsah edilmiştir.

Menâkıbü'l-ʿârifîn'in Mevlevîler arasındaki önemi sebebiyle, Abdülvehhâb'ın bu eseri de yazıldığından kısa bir süre sonra Türkçe'ye çevrilmiştir. İlk olarak Derviş Halil Senâî (ö. 950/1543) tarafından bazı değişikliklerle tercüme edilerek Kanûnî'ye takdim edilmiştir. Bu tercümenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hâlet Efendi İlâvesi, nr. 49 ve 50) iki nüshası mevcuttur. Daha sonra Mesnevihan Derviş Mahmud Dede (ö. 1011/1602), *Tercüme-i Sevâkıb* adıyla eseri ikinci defa Türkçe'ye çevirmiştir. 998 (1590) yılında Konya'da tamamlanan bu tercüme, Senâî'ninkini unutturarak meşhur olmuştur. Eserin İstanbul Üniversitesi, Süleymaniye ve Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanelerinde pek çok nüshası vardır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Mihrişah Sultan, nr. 272) bulunan nüsha 1004 (1595-96) tarihlidir. Ayrıca eser *Müzekki'n-nüfûs* kenarında basılmıştır (İstanbul 1281). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Revan, nr. 1479) bulunan minyatürlü nüsha, Süheyl Ünver tarafından *Mevlânâ'dan Hatıralar: Sevâkıb-ı Menâkıb* adıyla ve minyatürleriyle birlikte yeni harflerle neşredilmiştir (İstanbul 1973).

Keşfü'z-zunûn'da, Abdülvehhâb es-Sâbûnî'nin bunlardan başka *Şerhu Muʿammeyât-ı Mîr Hüseyin, Şırâtü'l-müstaķīm* adlı eserleriyle *Nevâ-yı Hurûs* isimli Farsça bir manzumesi olduğu da kaydedilmektedir.

Abdülvehhâb es-Sâbûnî'nin *Şevâkıbü'l-Menâkıb* adlı eserinden bir başka sayfa

BİBLİYOGRAFYA :

Sâkıb Dede, *Sefîne*, Kahire 1185, s. 3-8; Esrâr Dede, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, Mülhak, nr. 109, vr. 75ᵇ; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1077, 1742, 1981; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 641; *Îżâhu'l-meknûn*, II, 66; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 15-16; Süheyl Ünver, *Mevlâna'dan Hatıralar: Sevâkıb-ı Menâkıb*, İstanbul 1973, s. 2-3; Özege, *Katalog*, IV, 1558; Storey, *Persian Literature*, London 1972, I, 938; H. Ritter, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve Etrafındakiler", *TM*, VII-VIII/1 (1942), s. 279-280; Tahsin Yazıcı, "ʿAbd al-Vahhāb al-Hamadānī", *EI²*, I, 168-170.

 ALİ ALPARSLAN

ABDÜLVEHHÂB eş-ŞA'RÂNÎ
(عبدالوهاب الشعرانى)

(bk. ŞA'RÂNÎ, Abdülvehhâb b. Ahmed).

ABDÜMENÂF b. KUSAY
(عبد مناف بن قصى)

Abdümenâf b. Kusayy
b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b

Hz. Peygamber'in baba tarafından üçüncü dedesi.

Abdümenâf'ın babası Kusay b. Kilâb, annesi Hubbâ bint Huleyl'dir. Kusayy'ın dört oğlundan biri olan ve milâdî 430 yılı civarında doğduğu tahmin edilen Abdümenâf'ın asıl adı Mugīre idi. Güzelliğinden dolayı kendisine Kamer de denirdi. Annesi Hubbâ, oğlunu Mekke'deki büyük putlardan Menâf'a adamış olduğu için Abdümenâf adını aldı. Çok cömert olduğu için Kureyşliler ona feyyâz lakabını vermişlerdi. Daha babasının sağlığında büyük bir üne kavuştu.

Mekke yöneticiliği (Dârünnedve idaresi) de dahil olmak üzere Kâbe muhafızlığı (sidâne veya hicâbe), hacılara su temini (sikāye), hacıları ağırlama (rifâde), sancaktarlık (livâ) ve başkumandanlık (kıyâde) görevlerini büyük oğlu Abdüddâr'a bırakan Kusayy'ın ölümünden bir müddet sonra, başta Abdümenâf olmak üzere Kusayy'ın diğer oğulları, söz konusu görevlerin Abdüddâr'dan alınarak Abdümenâf'a verilmesini kararlaştırdılar. Bu karar üzerine Kureyşliler arasında anlaşmazlık çıktı. Kureyş'in bazı kolları Abdüddâr'ı, diğer bazı kolları da Abdümenâf'ı destekledi. "el-Mutayyebûn" (güzel koku sürünenler) diye anılan Abdümenâf taraftarları ile "el-Ahlâf" (yeminliler) denilen Abdüddâr taraftarları çatışma noktasına geldiler. Araya giren kişiler, sidâne ve livâ görevleriyle Dârünnedve yöneticiliğinin eskisi gibi Abdüddâr'da kalmasını, sikāye, rifâde ve kıyâde görevlerinin ise Abdümenâf'a verilmesini sağlamak suretiyle iki tarafı yatıştırdılar. Bu görevler ölümüne kadar Abdümenâf'ta kaldı.

Abdümenâf'ın iki ayrı hanımından altı erkek, altı kız çocuğu oldu. Oğulları, Kureyş kabilesinin komşu devletlerle ticaretini kolaylaştırmak için anlaşmalar yaptılar. Ticaret sayesinde Mekke'nin, dolayısıyla Kureyş kabilesinin nüfuz ve iktidarı arttı.

Abdümenâf'tan sonra Kureyş'in idaresi Benî Abdümenâf'a geçti. Sikāye ve rifâde görevleri oğullarından Hâşim'e, kıyâde ise Abdüşems'e verildi. Daha sonra sikāye ve rifâde, Hâşim'den küçük kardeşi Muttalib'e, ondan da yeğeni ve Hz. Peygamber'in dedesi olan Abdülmuttalib'e geçti. Ölüm tarihi bilinmeyen Abdümenâf'ın Kâbe'de Hicr'de bulunan bir yazıdan, Kureyş kabilesine Allah'tan sakınmayı ve akrabalar arasında iyi ilişkilerin devam ettirilmesini tavsiye ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber Kureyşliler'i İslâm'a davet ettiği sırada, diğer dedelerinin adlarıyla birlikte onun adını da anmış "Ey Abdümenâf oğulları! Allah'a inanmak suretiyle kendinizi kurtarınız" demişti (Buhârî, "Menâķıb", 13).